

була підтверджена можливість її застосування на базі нашої спеціальної школи.

Розумово відсталі більшою мірою, аніж діти зі звичайним розумовим розвитком, потребують спеціально організованих тренувальних вправ і спеціального корекційного навчання, під час яких можна застосувати метод проектів, який допомагає розумово відсталим учням опанувати знання з дисциплін підготовки до сільськогосподарської праці не тільки під час уроків, а й у позанавчальний час.

Дослідження показало, що в процесі трудового навчання за умови правильно організованої корекційної роботи учні успішно оволодівають трудовими навичками, основними операціями, контрольними діями з сільськогосподарської праці; удосконалюються їхнє мислення і

мовлення, розширюється активний і пасивний словник, збагачується їхній трудовий і життєвий досвід.

Проте трудова діяльність неможлива без попереднього планування характеру і послідовності праці. Під час планування практичної діяльності учні допоміжної школи відчують певні труднощі. Учнів допоміжної школи можна навчити планувати діяльність, якщо роботу з розвитку прийомів планування проводити в тісному зв'язку з роботою з розвитку раціональних прийомів; і способів дій, мислення, правильного ставлення до праці, з вихованням особистості, й на це має бути спрямована вся система колекційної роботи спеціальної школи під час уроків з трудового навчання та позанавчальний час.

Література

1. Войний О. Зміст проектної діяльності учнів / О. Войний // Трудова підготовка в закладах освіти. — 2007. — № 4. — С. 7—8.
2. Дульнев Г. М. Основы трудового обучения во вспомогательной школе : психолого-педагогическое исследование / Г. М. Дульнев. — М. : Педагогика, 1969. — 216 с.
3. Куценко Т. Метод проектів у навчальній діяльності школярів / Т. Куценко // Трудова підготовка в закладах освіти. — 2006. — № 4. — С. 25—29.
4. Синьов В. М. Психологія розумово відсталої дитини : підручн. / В. М. Синьов, М. П. Матвєєва, О. П. Хохліна. — К. : Знання, 2008. — 359 с.

УДК 376.3:[376.1-058.862+ 376.1-056.36]:37.035.3

О. А. Хованова, О. В. Гарбуз

Комунальний заклад «Богодухівський спеціальний навчально-виховний комплекс» Харківської обласної ради

Профільне навчання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які потребують корекції розумового розвитку: соціокомунікаційний аспект

Хованова О. А., Гарбуз О. В. Профільне навчання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які потребують корекції розумового розвитку: соціокомунікаційний аспект. Автори пропонують шляхи практичного вирішення педагогічної проблеми профільного навчання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які потребують корекції розумового розвитку. У статті наведено результати експериментальної апробації моделі професійно-трудової реабілітації дітей-сиріт із порушеннями розумового розвитку на базі спеціального навчального закладу інтернатного типу.

Ключові слова: *учні, діти-сироти, трудова підготовка, профільне навчання, професійно-трудова реабілітація.*

Хованова О. А., Гарбуз О. В. Профильное обучение детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки, нуждающихся в коррекции умственного развития: социокommуникационный аспект. Авторы предлагают пути практического решения педагогической проблемы профильного обучения детей-сирот и

детей, лишённых родительской опеки, которые нуждаются в коррекции умственного развития. В статье приведены результаты экспериментальной апробации модели профессионально-трудовой реабилитации детей-сирот с нарушениями умственного развития на базе специального учебного заведения интернатного типа.

Ключевые слова: *ученики, дети-сироты, трудовая подготовка, профильное обучение, профессионально-трудовая реабилитация.*

Hovanova O., Harbuz O. Specialized training for orphans and children deprived of parental care, in need of correction of cognitive development: socio-communicative aspect. The authors present practical solutions to educational problems of the education of orphans and children deprived of parental care, in need of correction of cognitive development. The article presents the results of a pilot test models of vocational and labor rehabilitation of orphaned children with impaired mental development on the basis of the special boarding school.

Keywords: *students, orphans, labor training, specialized training, vocational rehabilitation.*

Проблема професійної підготовки розумово відсталих осіб завжди була актуальною і тим більше, залишається такою в сучасних умовах. Вибір професії – одне з головних завдань у житті кожної людини. Через незнання правил обрання професії, ситуації на ринку праці, відсутності практичного досвіду професійної діяльності близько 40 % молодих людей роблять вибір, який не відповідає їхнім інтересам та вподобанням. Особливо значущою ця проблема стає під час вибору майбутньої професії та організації профільного навчання дітей-сиріт з вадами розумового розвитку.

Надзвичайно значимою складовою частиною системи корекційної роботи спеціального навчального закладу, від якої залежить загальний розвиток таких учнів та їхня подальша інтеграція у суспільство, є їхня підготовка до трудової діяльності [4; 11].

Підготовка до праці, будучи одним з найважливіших аспектів соціальної адаптації й комплексної реабілітації людей із інтелектуальним недорозвиненням, спрямована на досягнення відчуття соціального комфорту й рівноправності в суспільстві, сприяє в майбутньому поліпшенню їхнього морально-психологічного стану й надає можливість, поряд з усіма членами суспільства, жити повноцінним активним життям [7].

Вивчення психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження дозволило встановити, що в олігофренопсихології й олігофренопедагогіці завжди надавалося й надається велике значення трудовому вихованню розумово відсталих учнів [1; 4; 8; 10; 11 та ін.] У роботах педагогів, які досліджували питання трудового виховання дітей із недорозвиненням інтелекту, відзначається, що педагогічно правильно організоване трудове виховання з ефективним засобом корекції недоліків розвитку розумової діяльності учнів з порушеннями інтелекту.

У дослідженнях В. Бондаря, Т. Власової, Т. Вісковатої, Г. Дульнєва, С. Мирського, К. Турчинської та ін. визначено можливості корекційного навчання праці розумово відсталих учнів, розкрито значення цілеспрямованого психологічного та педагогічного впливу на процеси розвитку та соціалізації осіб із обмеженими можливостями здоров'я, їхню реабілітацію. Окремі положення щодо корекційної спрямованості трудового навчання розумово відсталих учнів, що представлені у дослідженнях Г. Мерсіянової та О. Хохліної.

Узагальнюючи оглянуті джерела, можна зазначити, що неповноцінний розвиток розумово відсталих дітей утруднює формування певних трудових навичок, через що проблема ефективності трудового навчання та виховання є не тільки важливим напрямком олігофренопедагогіки, а й завданням, яке має вирішувати практика.

Вивчення педагогічної літератури та досвіду з проблеми профільного навчання учнів спеціальних навчальних закладів дозволило встановити, що до теперішнього часу проблема профільного навчання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які потребують корекції розумового розвитку, недостатньо вивчена ні на теоретичному, ні на практичному рівні.

Мета статті – розглянути результати практичного вирішення педагогічної проблеми профільного навчання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які потребують корекції розумового розвитку.

Виховання дитини у навчальних закладах інтернатного типу – одна з важливих соціальних проблем. Особливо якщо це стосується спеціального навчального закладу в якому виховуються та здобувають освіту діти-сироти з порушеннями інтелекту. У цьому разі проблема профільного навчання та його організація у

спеціальному навчальному закладі для дітей-сиріт із порушеннями розумового розвитку набуває особливого значення.

В умовах школи-інтернату для дітей-сиріт особливого значення набуває цілеспрямована робота педагогічного колективу щодо формування особистості школяра з порушеннями психофізичного розвитку, його соціально-психологічної реабілітації, трудової адаптації, успішної соціалізації, яка відповідає існуючим інноваціям та сприяє осучасненню традиційних підходів у підготовці учнів до самостійного життя. Виходячи із зазначеного було вирішено продовжити експериментальне профільне навчання випускників спеціального навчального закладу для дітей-сиріт на базі школи-інтернату, в якій вони здобували базову освіту.

Зараз робота колективу комунального закладу «Богодухівський спеціальний навчально-виховний комплекс» підпорядкована науково-педагогічному експерименту «Професійно-трудова реабілітація дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які потребують корекції розумового розвитку, шляхом організації профільного навчання в умовах навчально-виховного комплексу», який триває з 2004 року по теперішній час. Підставою для початку експерименту є наказ Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України від 27.12.2004 № 981/71.

Сутність нашої науково-дослідної роботи полягала в розробленні науково обґрунтованої моделі професійно-трудової реабілітації, що реалізується в системі профільного навчання розумово відсталих дітей-сиріт, позбавлених батьківського піклування, за сільськогосподарським напрямом на базі навчально-виховного комплексу, як умови оптимальної професійної самореалізації таких дітей, інтеграції їх у суспільство та апробації розробленої моделі в освітньому закладі зазначеної категорії.

Мета експерименту: організація професійно-трудового навчання дітей-сиріт на засадах системної предметно-практичної діяльності у поєднанні з комплексною реабілітацією, формування в учнів мотивації до праці, усвідомленого засвоєння ними знань, вироблення та закріплення професійних умінь і навичок, їх практичного використання.

Метою науково-дослідної роботи була розробка моделі профільного навчання розумово відсталих дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які потребують корекції розумового розвитку, за сільськогосподарським

напрямом.

Об'єкт дослідження: комплексний навчально-виховний процес профільної професійно-трудової підготовки дітей-сиріт з порушеннями інтелекту в умовах експериментального педагогічного майданчика.

Предмет дослідження: структурно-функціональна модель профільного навчання розумово відсталих дітей-сиріт сільської місцевості на базі спеціального навчально-виховного комплексу.

Завдання дослідження: випробувати нові форми організації професійно-трудового навчання в поєднанні з виховною роботою, психологічною підтримкою та соціальним супроводом, спрямованих на підготовку учнів до самостійного проживання у суспільстві.

Гіпотеза експерименту: профільне навчання розумово відсталих дітей-сиріт на базі спеціального навчально-виховного комплексу з урахуванням індивідуальних особливостей їхнього психічного розвитку буде сприяти підготовці випускників навчального закладу до самостійного життя у суспільстві, подальшій соціальної реабілітації.

Організаційним підґрунтям до визначення змісту професійно-трудової реабілітації дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, було визначено структуру навчально-виховного комплексу, до складу якої входить школа II ступеня – 8–10 класи та групи професійно-технічного навчання – I–III курси. Навчальний процес забезпечено розробленими в рамках експериментальної діяльності робочими навчальними планами, що містять інваріантну складову, яка традиційно забезпечується на державному рівні (охоплює обов'язкові для вивчення усіма учнями предмети), та варіативну, в якій передбачено збільшення годин на проведення спецкурсів із трудового навчання та корекційно-розвиткової заняття. Тому методичною основою професійно-трудової реабілітації є структурованість діяльності повчально-виховного комплексу та узгодженість змісту діяльності й функціональності всіх його ланок як умови безперервності освіти дітей із розумовою відсталістю і як основи психолого-педагогічного супроводу корекційно-розвивального навчання та виховання цих дітей.

Було визначено, що професійна підготовка розумово відсталих учнів у системі Богодухівського навчально-виховного комплексу буде забезпечуватися освітньою діяльністю із про-

фесійно-технічного навчання, результатами якого буде одержання випускниками свідоцтва про присвоєння робітничих кваліфікацій «Плодоовочівник», «Тваринник», «Озеленювач», «Квітникар» та працевлаштування на підприємствах. Професійна підготовка кваліфікованих робітників із заявлених професій буде забезпечуватися розробленням навчально-методичного, наочно-дидактичного забезпечення та необхідною матеріально-технічною базою, а саме: організацією навчальних кабінетів професійно-теоретичної підготовки, лабораторії для практичних занять, навчального господарства.

На перших етапах підготовки до експерименту перед колективом закладу було поставлено мету виробити в дітей глибоке усвідомлення суті праці та своїх обов'язків, навчити їх організовувати дозвілля та спілкування. Практика показала, що навчати дітей навичкам конкретної роботи краще безпосередньо на робочому місці, тим більше, коли йдеться про виробничу практику й навчання, де учні вирощують розсаду, доглядають за посівами, збирають урожай, працюють на фермах, а головне – власноруч виробляють матеріальні цінності.

На початку проведення дослідно-експериментальної роботи був створений банк даних учасників експерименту на основі індивідуальних особливостей їхнього психофізичного розвитку.

У ході експерименту педагогами комплексу було уточнено та обґрунтовано вихідні положення дослідно-експериментальної роботи, визначено та обговорено низку науково-методичних рекомендацій з апробації моделі професійної освіти як умови оптимальної професійної самореалізації та соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Створено науково-методичну раду з питань упровадження експерименту. Педагогічним колективом розроблено Концепцію розвитку комунального закладу (проект), науково-методичні засади організації навчально-виховної корекційно-розвиткової роботи, створено стратегію професійно-трудої реабілітації розумово відсталих дітей.

Педагогами закладу розроблено модель випускника комплексу, в якій визначено основні риси характеру, котрі мають бути притаманними випускникам Богодухівського навчально-виховного комплексу. Під час реалізації розробленої моделі запроваджено новітні реабіліта-

ційні методики. Спільні зусилля педагогічного колективу закладу та адміністрації було спрямовано на організацію професійно-трудоого навчання дітей-сиріт на засадах системної предметно-практичної діяльності у поєднанні з комплексною реабілітацією, формування в учнів мотивації до праці, усвідомленого засвоєння ними знань, вироблення та закріплення професійних умінь і навичок, їхнього практичного використання.

У 2012–2013 навчальному році розпочався заключний етап педагогічного експерименту, який триває до теперішнього часу. Продовжується вивчення актуального напрямку соціальної реабілітації дітей-сиріт з розумовою відсталістю, реалізується план узагальнюючого етапу дослідження, здійснюється експертна оцінка стану підготовленого програмного та методичного забезпечення навчально-виховного процесу.

Наведемо проміжні результати експериментального дослідження.

Відповідно до робочих навчальних планів підготовки кваліфікованих робітників з професій плодоовочівник і тваринник учні III курсу груп професійно-технічного навчання опанували теоретичний матеріал та успішно пройшли виробничу практику, склали державну кваліфікаційну атестацію на присвоєння освітньо-кваліфікаційного рівня «кваліфікований робітник» з професій плодоовочівник і тваринник та одержали свідоцтва про присвоєння робітничої кваліфікації державного зразка.

У табл. 1 наведено рівень навчальних досягнень учнів груп професійно-технічного навчання за 2012/2013 навчальний рік.

На рис. 1 представлено порівняльний аналіз рівня навчальних досягнень учнів груп професійно-технічного навчання за 2012–2013 навчальний рік.

На завершальному етапі наукового дослідження нами проведено аналіз рівня знань учнів груп професійно-технічного навчання зі спеціальних предметів за 2012–2013 навчальний рік (рис. 2). Під час систематизації матеріалу про хід і результати науково-педагогічного експерименту «Професійно-трудова реабілітація дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які потребують корекції розумового розвитку, шляхом організації профільного навчання в умовах навчально-виховного комплексу» на базі Богодухівського спеціального навчально-виховного комплексу, який триває з 2005 р. по теперішній час, нами здійс-

нено порівняльний аналіз результатів моніторингу динаміки навчальних досягнень учнів груп професійно-технічного навчання впродовж кількох років підготовки. Результати цього аналізу представлено на рис. 3.

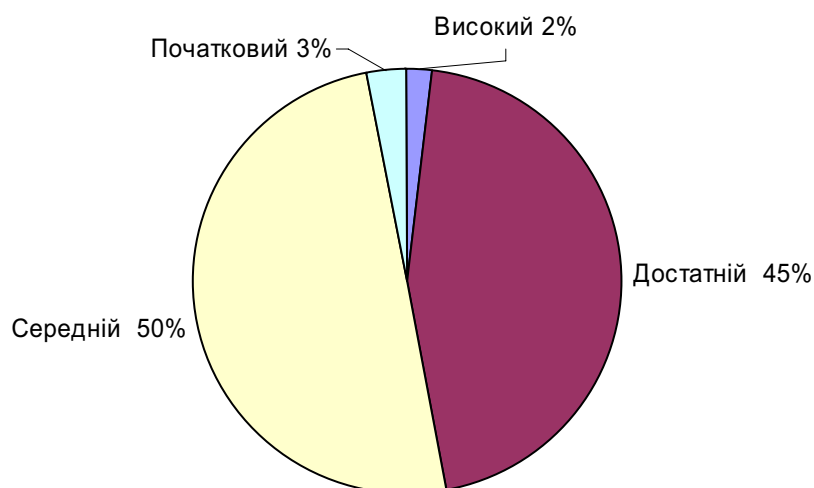
Випускники закладу отримують свідоцтва про присвоєння робітничих кваліфікацій «Плодоовочівник», «Тваринник», «Озеленювач»,

«Квітникар» та працевлаштовуються на підприємствах Харкова та Харківської області. У червні 2013 року випущено 15 учнів III курсу груп професійно-технічного навчання. Усі випускники працевлаштовані на підприємствах і організаціях Харківської області та м. Харкова і забезпечені житлом.

Таблиця 1

Рівень навчальних досягнень учнів груп професійно-технічного навчання за 2012–2013 навчальний рік

Група	Кількість учнів	Рівень навчальних досягнень учнів								Успішність, %	Якість знань, %
		Початковий		Середній		Достатній		Високий			
		учнів	%	учнів	%	учнів	%	учнів	%		
ОЗ-11	10	0	0	4	40	6	60	0	0	100	60
КВ-12	10	1	10	7	70	2	20	0	0	90	20
ПЛ-21	11	0	0	4	36	7	64	0	0	100	64
ПЛ-22	12	1	8	7	59	3	25	1	8	91	33
ПЛ-31	8	0	0	5	63	3	37	0	0	100	37
ПЛ-32	7	0	0	2	29	5	71	0	0	100	71
Усього	58	2	3	29	50	26	45	1	2	97	47

Рис. 1. Порівняльний аналіз рівня навчальних досягнень учнів груп професійно-технічного навчання за 2012–2013 навчальний рік

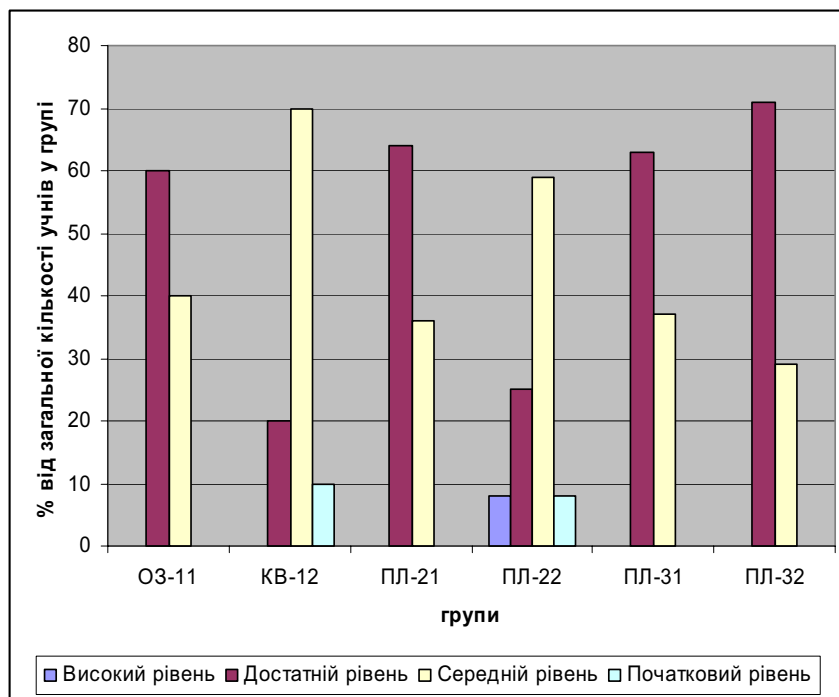

Рис. 2. Рівень знань учнів груп професійно-технічного навчання зі спеціальних предметів за 2012–2013 навчальний рік

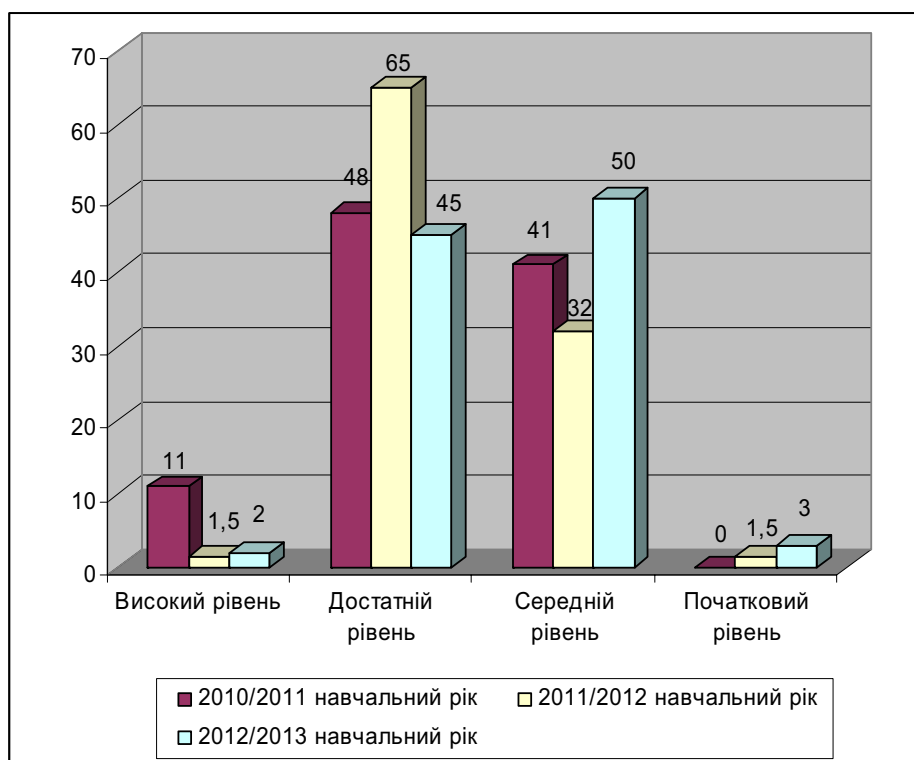

Рис. 3. Порівняльний аналіз результатів моніторингу динаміки навчальних досягнень учнів груп професійно-технічного навчання з 2010 по 2013 рік (у %)

Комплекс заходів щодо соціально-трудової реабілітації забезпечує конкурентоспроможність дітей-сиріт з вадами розумового розвитку на ринку праці, їхнє працевлаштування у зви-

чайних виробничих умовах та успішну соціалізацію в суспільстві. Кінцевою метою роботи кожного педагога нашого комплексу є підготовка дітей із особливими потребами до самос-

тійного життя.

Соціально-психологічною службою закладу було проведено моніторинг адаптації та соціалізації випускників минулих років. За результатами якого 87 % випускників успішно адаптувалися в самотійному житті, створили сім'ї, забезпечені роботою, що свідчить про ефективність навчально-реабілітаційної роботи колективу з питань професійної соціалізації вихованців в умовах експерименту.

Представлені результати розв'язання проблеми становлення особистості розумово відсталої дитини, її адаптації та соціалізації шляхом розроблення та апробації на практиці діяльності навчально-виховного комплексу моделі професійно-трудова реабілітації дали можливість визначити, що професійно-трудова реабілітація є узгодженою системою діяльності освітньої установи, навчально-виховного, трудового та професійного процесів, що забезпечують становлення особистості такої дитини та формування в неї адаптивності як особистісної власності.

Також встановлено, що професійно-трудова реабілітація дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування – це система спеціально-організованого та цілеспрямованого впливу на розвиток, становлення та функціонування особистості такої дитини шляхом

інтеграції засобів навчального середовища, узгодження тривалості їхнього навчання зі специфікою соціокультурного та спеціального освітнього середовища, забезпечення соціального, компетентнісного та психолого-медико-педагогічного проектування, що реалізується трудовим та профільним навчанням й складно диференційованим характером навчально-виробничої практики. Професійно-трудова реабілітація – це основна умова ефективної соціалізації розумово відсталої дитини та її адаптації до умов подальшого самотійного життя.

Упровадження структурно-організаційної моделі профільного навчання створює оптимальні умови для подальшої соціальної реабілітації вихованців закладу, забезпечує всебічний розвиток, ефективність та дієвість комплексної реабілітації, підготовку їх до самотійного життя з урахуванням індивідуальних особливостей психофізичного розвитку.

Хоча науково-педагогічний експеримент «Професійно-трудова реабілітація дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які потребують корекції розумового розвитку, шляхом організації профільного навчання в умовах навчально-виховного комплексу» ще триває, можна говорити про ефективність його результатів.

Література

1. Бондар В. І. Трудове навчання — основа всебічного розвитку особистості розумово відсталих учнів / В. І. Бондар // Психолого-педагогічні основи корекційної роботи в спеціальній школі : хрестом. — Кам'янець-Подільський, 2004. — С. 173—176.
2. Дегтяренко Т. М. Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегія управління : монографія / Т. М. Дегтяренко. — Суми : Університетська книга, 2011. — 403 с.
3. Концепція державної системи професійної орієнтації населення, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2008 року № 842.
4. Мерсіянова Г. М. Корекційна спрямованість трудової підготовки дітей із недоліками розумового розвитку / Г. М. Мерсіянова, О. П. Хохліна // Педагогіка і психологія. — 1994. — Вип. 2. — С. 77—84.
5. Липа В. А. Психологические основы педагогической коррекции / В. А. Липа. — Донецк : Лебідь, 2000. — 319 с.
6. Основы специальной психологии / под ред. Л. В. Кузнецовой. — М. : Академия, 2003. — 479 с.
7. Профильное обучение: проблемы и перспективы [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://vestnik.ulsu.ru/issues/636/15/>.
8. Синьов В. М. Розумова відсталість як педагогічна проблема : навч. посіб. / В. М. Синьов. — К. : Діа, 2007. — 118 с.
9. Синьов В. М. Психологія розумово відсталої дитини : підруч. / В. М. Синьов, М. П. Матвеева, О. П. Хохліна. — К. : Знання, 2008. — 359 с.
10. Хохліна О. П. Формування діяльності в процесі трудового навчання молодших школярів / О. П. Хохліна // Початкова школа. — 2000. — № 8. — С. 51—52.

11. Хованова О. А. Профільне навчання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які потребують корекції розумового розвитку як педагогічна проблема / О. А. Хованова, О. В. Гарбуз // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал / [ред. кол. : А. А. Сбруєва, М. О. Лазарев, О. В. Михайліченко та ін.]. — Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2014. — № 8.

12. Хохліна О. П. Психолого-педагогічні умови забезпечення корекційної спрямованості трудового навчання учнів з вадами розумового розвитку / О. П. Хохліна // Дефектологія. — 2000. — № 3. — С. 25—31.

13. Ширина Н. В. Организация профильного обучения в средней школе: нормативы, планирование, рекомендации / Н. В. Ширина. — Волгоград : Учитель, 2007.